

Др Љиљана Радуловић

ванредни професор Правног факултета Универзитета у Београду

МАЛОЛЕТНИЧКО КРИВИЧНО ПРАВО ЕНГЛЕСКЕ И ВЕЛСА ИЗМЕЂУ „ЕТОСА БРИГЕ И ЗАШТИТЕ“ И „ЕТОСА ОДГОВОРНОСТИ И КАЖЊАВАЊА“

Аутор у раду излаже сумаран преглед најзначајнијих нормативних решења која су од почетка прошлог века до савременог периода обележила политику сузбијања малолетничког криминалитета у Енглеској и Велсу. У питању је правни систем који је интересантан с више аспеката: с једне стране, из овог правног система потичу неке од најзначајнијих иновација у области поступања с малолетницима у сукобу са законом, као што су реформаторске и индустријске школе, установљење посебних судова за малолетнике, формирање пробацијских и социјалних служби специјализованих за рад с малолетним учиниоцима кривичних дела, развијање система алтернативних мере и санкција као и концепта намирења жртве, увођење мултиагенцијских тимова за рад с малолетним учиниоцима кривичних дела, и др. С друге стране, присутан је константан репресивни приступ који се посебно испољава на плану примене институционалних санкција, па се у литератури срећу констатације да у овом систему постоји упадљив афинитет према затворским институцијама, као и да се ради о једном од најрепресивнијих система малолетничког права у Европи.

Кључне речи: *Малолетничко кривично право. Welfare модел третирања малолетника. Justice модел третирања малолетника. Неоке рекционализам. Институционалне санкције.*

I

Изградити на нормативном плану концепт сузбијање малолетничке делинквенције који ће у пракси дати позитивне резултате, представља један од највећих изазова политике сузбијања криминалитета у свим државама и императив успешног супротстављања крими-

налитету у целини. Да то није једноставан задатак, указују аутори који наводе да ова област представља „историју парадокса, ироније, контрадикторности, конфликта, компромиса..., балансирања између ‘ето-са бриге и заштите’ које спроводе социјалне службе и ‘неолибералног легалистичког етоса’ у чијем центру су одговорност и санкционисање. Укратко, малолетничко кривично право је динамична област сталних промена, у оквиру које су у перманентном фокусу и надметању концепти који укључују (у многим аспектима супротстављене) појмове *welfare* и *justice*, ‘неформалност’ и ‘кажњавање’, ‘права’ и ‘одговорност’“.¹

Концепт сузбијања малолетничког криминалитета у Енглеској и Велсу карактеришу перманентне промене које се у последњих неколико деценија крећу од развијеног *welfare* модела, ка *justice* моделу и *neocorrectionalism*-у као његовој савременој варијанти. У свим реформама које су биле бројне, задржана је казна затвора и поред присуства других мера институционалног карактера. Како поједини аутори наводе, у историји нормативне политике и праксе малолетничког права у Енглеској и Велсу, приметан је упадљив афинитет према затворским институцијама.²

Енглеска и Велс се сврставају у земље са највећим бројем малолетника осуђених на санкције институционалног карактера, укључујући и казне затвора.³ Тај број је у сталном порасту од почетка

¹ B. Goldston, J. Muncie, „Critical Anatomy: Towards a Principled Youth Justice“, *Youth Crime and Justice* (ed. B. Goldson, J. Muncie), Sage Publications, London 2006, 204-206. У овом часопису се у више наврата поклањала пажња правном реаговању на кривична дела која почине малолетници, тако да се већ кроз увид у те текстове може пратити укупна динамика ове области у нашем правном систему, вид. М. Ђорђевић, „Одмеравање казне строгог затвора малолетнику за дела у стицају преко максимума предвиђених у чл. 72. Кривичног законика“, *Анали Правног факултета у Београду* 3/4/1953, 467-470; Ј. Таховић, „Проблем малолетника у кривичном праву“, *Анали Правног факултета у Београду* 3/1955, 280-303; Љ. Лазаревић, „Млађи пунолетници нова категорија у нашем кривичном праву“, *Анали Правног факултета у Београду* 4/1961, 553-558; исти, „Законодавна надлежност у регулисању кривичноправног положаја малолетних учинилаца кривичних дела“, *Анали Правног факултета у Београду* 1/2/1975, 95-105; Т. Васиљевић, „Критички осврт на примену кривичног права према малолетницима“, *Анали Правног факултета у Београду* 3/4/1965, 412-421; З. Мршевић, М. Обретковић, „Међународноправна заштита физичког интегритета малолетника у кривичном поступку и поступку извршења кривичних санкција“, *Анали Правног факултета у Београду* 6/1992, 583-598; В. Миладиновић, С. Константиновић Вилић, В. Ђурђић, „Примена кривичноправних мера према малолетним преступницима“, 1/2/1994, 134-147; О. Перић, „Деценија великих промена у кривичном статусу малолетника“, *Анали Правног факултета у Београду* 1/2/1994, 172-185.

² A. Hagell, N. Hazel, „Macro and Micro Patterns in the Development of Secure Custodial Institutions for Serious and Persistent Young Offenders in England and Wales“, *Youth Justice*, 1(1), 3-16. Наведено према B. Goldston, J. Muncie, 139.

³ Према подацима Савета Европе из 2002. године, у Енглеској и Велсу је 2.869 лица узраста испод осамнаест година било на издржавању затворске казне, у Турској 2.237, у Јужној Африци 4.158, у САД 104.413. N. Hazel, „Cross national

90-тих година, када се консолидовао тзв. „нови пунитивизам“ у области политике сузбијања малолетничког криминалитета. Према подацима из марта 2004. године, 3.251 малолетника (од 10–17 година) је био смештен у казнене институције. Од тога 2.772 малолетника су боравила у институцијама затворског система, 290 у институцијама за малолетнике у оквиру локалних заједница (*Local Authority Secure Childrens Homes*) и 189 у специјалним центрима затвореног типа (*Secure Training Centres*) који су изван државног система руковођења, под приватном управом.⁴ У литератури се указује да прибегавање санкцијама институционалног карактера, пре свега затворским казнама, није рефлексија степена малолетничког криминалитета нити је у директној корелацији са обимом извршених тешких кривичних дела. Такође, није у вези ни са позитивним превентивним учинцима. Напротив, штетне последице од боравка малолетника у затворским и другим институцијама, оправдавају став да нови пунитивизам репрезентује „пенолошки ирационализам“ и да је пре свега продукт одређених политичких калкулација.⁵

Имајући у виду неколико најзначајнијих правних аката од почетка прошлог века до савременог периода, указаћемо на поједине карактеристике малолетничког кривичног права Енглеске и Велса, с акцентом на санкцијама институционалног карактера.⁶

1. Доношењем *Children Act*-а из 1908. године започињу промене на нормативном плану којима се постепено уводи хуманија пракса поступања с малолетним учиниоцима кривичних дела.⁷ Њиме су установљени судови за малолетнике, којима је наложено да малолетнике не третирају као особе које треба кажњавати, већ их пре-

comparison of youth justice“, 59, вид. www.yjb.gov.uk, посећено 11. август 2009 (The University of Salford, Youth Justice Board /YJB 2008/).

⁴ Према подацима Одбора за малолетничко правосуђе (*Youth Justice Board*), укупан број санкција институционалног карактера изречених малолетницима показује огроман пораст. Од 4.000 институционализованих малолетника у 1992. години, тај број се попео на 7.600 у 2001. години. И поред строге казнене политике, поврат међу малолетницима не опада, већ је у порасту, вид. В. Goldson, „Penal Custody: Intolerance, Irrationality and Indifference“, *Youth Crime and Justice* (ed. В. Goldson, J. Muncie), Sage Publications, London 2006, 145.

⁵ *Ibid.*, 140.

⁶ Природа ових санкција и висок проценат у коме се изричу, основни су аргумент на основу кога се код неких аутора среће (претерано оштра) квалификација да Енглеска и Велс имају један од најрепресивнијих малолетничких правних система у Европи, вид. В. Goldson, J. Muncie, ix.

⁷ Овај законски акт је продукт времена у коме је настао, које је карактерисало јачања социјалне функције државе у многим областима па и на плану заштите и бриге о деци. То је период у коме се уводи здравствена заштита у школски систем, бесплатни оброци за ђаке, посебни образовни и други програми за децу са физичким и менталним проблемима, и др. *Ibid.*, 8.

ваходно треба реформисати, па су у том духу у формалне оквире уведене реформаторске и индустријске школе за малолетне делинквенте, забрањено је изрицање казне затвора делинквентима испод 14 година старости и уведена рестриктивнија примена затворских казни за учиниоце кривичних дела узраста од 14 до 15 година.

У овом периоду су посебним актима установљени *Probation Services* за малолетнике и *Borstals* заводи у које су смештани делинквенти узраста од 16 до 21 године. Режим у овим институцијама је био изузетно строг, с детаљно испланираним дневним активностима које су имале за циљ да малолетници промене своје лоше навике и личне карактеристике које су их водиле у свет криминала. Санкција упућивања у Борсталс заводе била је за то време значајна алтернатива за казну затвора, а изрицана је у неодређеном трајању за период од 1 до 3 године. Систем је обухватао више фаза од којих је свака наредна била повољнија за малолетника, па су тако стимулисани да добрим владањем и успехом заслуже прелазак у наредну фазу.⁸

2. *Children and Young Persons Act* из 1933. године је изражавао филозофију велферизма и у складу с тим упућивао на то да сваки суд пред којим се разматра случај малолетничког криминалног акта, има основну дужност да делује у правцу добробити малолетника и да у највећој могућој мери штите њихове интересе.⁹ Малолетни делинквент се третира као особа с посебним потребама и изједначава с незбринутим и напуштеним малолетницима којима држава замењује родитеље и преузима надзор и бригу над њима.¹⁰

Овим актом је укинута смртна казна за учиниоце кривичних дела млађе од 18 година. Индустријске и реформаторске школе установљене још у XIX веку (1857. године), прерасле су у заводе за васпитање и поправљање малолетника (*Approved Schools*), у којима су

⁸ T. Newburn, „Youth, Crime and Justice“, *The Oxford Handbook of Criminology* (ed. M. Maguire, R. Morgan, R. Reiner), Clarendon Press, Oxford 1997, 638–639.

⁹ B. Goldson, J. Muncie, 204.

¹⁰ У питању је *Parens Patriae* доктрина, према којој држава преузима бригу о деци када родитеља нису у могућности или не желе да се старају о потребама малолетника. У основи *welfare* модела је позитивистички концепт детерминизма, који се изражава кроз став да је делинквентно понашање детерминисано пре свега неповољним социјалним факторима за које малолетник не треба да сноси кривицу. Дужност је државе да према малолетнику предузме мере заштите, помоћи и третмана, а не да реагује применом казне. Суштина државне реакције на малолетнички криминалитет треба да буде у складу са потребама и у најбољем интересу малолетника, а не реакција у пропорцији са деликтом који је учињен. Даља консенквенца овога полазишта манифестовала се кроз схватање да за малолетне делинквенте треба оформити неку врсту социјалних трибунала, као алтернатива регуларним кривичним судовима. M. Cavadino, J. Dignan, *Penal Systems – a Comparative Approach*, Sage Publications, London 2007, 202.

полазници добијали основе општег и стручног образовања, а према потреби су били подвргавани и одређеним третманима. Овим актом су први пут формиране и посебне професионалне социјалне службе искључиво надлежне за малолетнике. Закон је био снажно оријентисан на примену мера алтернативног карактера уместо казне затвора.

3. *Criminal Justice Act* из 1948. године уводи низ додатних рестрикција у кажњавању малолетника, посебно казном затвора. Али, овај закон је значајан и због тога што је њиме укинута телесно кажњавање малолетника. Установљене су нове санкције институционалног карактера, с циљем да се потпуно одвоје малолетни делинквенти од пунолетних лица, као и *Attendance centres* намењени за боравак учиниоца лакших кривичних дела који су били у некој врсти константног поврата. У овим установама су могли да проводе слободно време и да се укључе у различите програме. Најзначајнија новина је установљење *Detention Centres*, чија је сврха била да се у току краћег борава (од 3–6 месеци) делинквенти узраста од 14 до 21 године подвргну строгом режиму који је укључивао стриктна правила и дисциплину као и обавезан рад, с циљем да малолетнике непријатно искуство током борава у овим центрима одврати од поврата.¹¹

Током 50-тих и 60-тих година долази до снажних социјалних промена унутар британског друштва, па се и малолетничка делинквенција која је била у порасту, објашњавала дубоким структурним конфликтима у друштву.¹²

4. *Children and Young Persons Act* из 1969. године се сматра врхунцем велферизма. На основу овог закона, за малолетнике млађе од 14 година, кривични поступак је био могућ само у случајевима извршења кривичног дела убиства, где је граница спуштена на узраст од 10 година.¹³ Закон је упућивао да, кад год је могуће, кривичне ствари малолетника од 14 до 16 година старости треба решавати изван

¹¹ C. Emsley, „The History of Crime and Crime Control Institutions“, *The Oxford Handbook of Criminology* (ed. M. Maguire, R. Morgan, R. Reiner), Clarendon Press, Oxford 1997, 82.

¹² Настали су као последица дисолуције британске империје и ерозије политичке и економске супремације, затим услед слабљења традиционалних породичних и моралних вредности, промена у породичним односима, под утицајем нових културних образаца у понашању младих, и др. У том периоду ће у оквиру конзервативних политичких и друштвених структура на плану политике сузбијања криминалитета јачати концепт *Law and Order*; а концепт велферизма ће постепено губити своје позиције у мери у којој је и на економском и социјалном плану уступао место неолиберализму.

¹³ Потврђено је решење из *Young Persons Act* а из 1963. године. L. B. Curzon, *Criminal Law*, Macdonald&Evans, London 1980, 61-62.

суда, а уместо институционалних санкција, тежиште треба да буде на примени алтернативних, парапеналних мера. Прихваћен је принцип да излагање малолетника судском поступку треба да буде „последње решење“. У оквиру мера социјалне политике установљене су при локалним заједницама установе за боравак и едукацију малолетника који су имали проблеме са законом, а локалне социјалне службе су добиле право да предузимају превентивне мере у комуникацији с родитељима деце склоне антисоцијалном понашању.

За малолетнике који су извођени пред суд, основне мере су имале карактер бриге и надзора (*Care order* и *Supervision order*), а њихово извршење су надгледали социјални радници који су имали значајна дискрециона овлашћења.

Овај правни акт је продукт сукоба ставова присталица *welfare* и *justice* опције у функционисању малолетничког правосуђа. Претходили су му значајни предлози као, на пример, да се подигне граница одговорности малолетника са 10 на 14 година и за случајеве извршења убиства, да се установе породични савети и породични судови који би преузели већину надлежности малолетничких судова, и др. Законом из 1969. године потврђена је, за још један (краћи) период, доминација филозофије велферизма на нормативном плану.¹⁴

Како се у литератури наводи, „трагедија“ овога акта је била у томе што је нападан са свих страна, како од политичара, тако и од јавног мњења које је у великој мери било инструментализовано од стране медија и самих политичара, чија је основна теза била да малолетнички правосудни систем постаје све блажи, упркос томе што је реалност на плану малолетничког криминалитета све тежа. У стручним и у политичким круговима, решење је нађено у предлогу да се уведе систем *двоструког колосека*,¹⁵ који ће омогућити да се малолетним делинквентима који врше теже деликте и који су истрајни у криминалном понашању, изрекну озбиљније казнене мере (према којима ће се малолетници односити са више респекта), у складу са принципом *law and order*. Сугерисана је и реафирмација *Detention* центара, који не би подсећали на „летње кампове“, већ на конструктивно организован живот и рад у условима који јачају осећај дисциплине (*short-sharp-shock treatment*), као и поштовање друштвених вредности и ауторитета. Циљ је био да по повратку на слободу они

¹⁴ T. Newburn, „Youth, Crime and Justice“, *The Oxford Handbook of Criminology*, (ed. M. Maguire, R. Morgan, R. Reiner), Clarendon Press, Oxford 1997, 641.

¹⁵ У литератури се среће и термин *Bifurcation*, којим се означава политика санкционисања која раздваја приступ према „обичним“ криминалцима у односу на које се може очекивати да ће ефикасно деловати и примена блажих санкција, у односу на „опасне“ делинквенте на које треба применити најтеже санкције. *Ibid.*, 641-642.

који су боравили у центрима не пожелеле да се на такво место поново врате.¹⁶

Супротно идеји заштитничког модела на коме је заснован законски акт из 1969. године, крајем 70-тих година је дошло до пораста примене казне затвора на малолетнике, уз истовремено опадање примене алтернативних санкција. У литератури се оваква реалност означава као велики парадокс, с обзиром на амбиције и очекивања у делу стручне јавности да се политика сузбијања малолетничког криминалитета креће у правцу афирмације социјалних и педагошких мера, с минималним упливом кривичног законодавства и правосуђа.¹⁷

5. *Criminal Justice Act* из 1982. године се у литератури означава као фундаментални атак на заштитнички (*welfare*) модел, као прекретница у правцу све већег потенцирања индивидуалне одговорности малолетног делинквента, али и одговорности родитеља, пропорционалности изречених санкција тежини деликта, и слично. Уз то, јача улога суда у доношењу одлука о мерама за малолетне делинквенте, уз истовремено умањење улоге социјалних служби на том плану. Улога социјалних органа се све више етаблира као функција помоћи правосудним органима, као њихов сервис, нарочито у поступку извршења парапелалних мера. Интересантне су и промене на терминолошком плану. Заштитнички модел је за малолетне учиниоце увео термин *малолетник са посебним потребама*, док нови приступ реafirмише појам *малолетног преступника*, односно *делинквента*.¹⁸ Све више се афирмишу и ставови конзервативних аутора да је примарна функција малолетничког правосудног система да држи под контролом малолетне делинквенте, а не да се брине о њима, што је *welfare* систем учинило сувише благим у реговању на криминалитет ове старосне популације.¹⁹

Овим актом се на плану сузбијања лакших форми криминалитета шире афирмише диверзиони модел и у оквиру њега мера упозорења (*caution*)²⁰, а током 80-тих година је значајно порасла и примена мере надзора (*supervision order*).²¹ Закон је био оријентисан

¹⁶ *Ibid.*, 640-642.

¹⁷ M. Cavadino, J. Digam, *The Penal System: An Introduction*, Sage Publications, London 2007, 315.

¹⁸ T. Newburn, 643.

¹⁹ V. Goldson, J. Muncie, 204.

²⁰ Меру изриче полицијски службеник у форми упозорења малолетном учиниоцу да у случају поновљеног деликта може да очекује тежу санкцију. Представља алтернативу процесуирању од стране тужиоца и суда.

²¹ Санкција коју изриче суд учиниоцима млађим од 18 година, а која се састоји у надзору од стране службеника пробације, представља еквивалент санкције *Probation Order* која се примењује на пунолетна лица.

на смањење примене казни и мера институционалног карактера кроз ширу примену санкције рада у јавном интересу (*Community Service*),²² посебно за малолетнике узроста изнад 16 година. Установљен је нови систем институција за смештај малолетних учинилаца кривичних дела, које су обухваћене заједничким називом *Youth Custody Centres*. Истовремено је редуковано упућивање малолетника у *Detention Centres*, а укинута су Борстал заводи, као и санкције лишења слободе неодређеног трајања. *Criminal Justice Act* из 1988. године је заменио *Youth Custody Centres* и *Detention Centres*, новим заводима за малолетнике под обједињеним називом *Young Offenders Institutions*.²³

Влада Маргарете Тачер је у овом периоду успела да редукује укупну затворску популацију, укључујући и малолетнике, а тиме и буџетска издвајања за затворе. То је учињено тако што је тежиште у сузбијању криминалитета стављено на „неофицијелне“ форме дисциплинских мера и контроле, са значајном улогом полиције, социјалних и пробацијских служби, а институционалне мере су примењиване само за теже облике криминалитета.²⁴ Реаговало се према принципу „минимум неопходне интервенције“. За овај период се наглашава да су основни правци у сузбијању криминалитета били засновани на три принципа: *diversion*, *decriminalisation* и *decarceration*.²⁵ Крајњи резултат овакве политике је довео до тога да је за десет година значајно смањивана затворска популација, тако да је са 7.900 малолетника који су 1981. године издржавали заводске санкције, до 1990. године тај број смањен на 1.700 малолетника.²⁶ Оваква кретања треба приписати рационалној политици неолиберализма оријентисаној на што рестриктивнија буџетска издвајања, а не политици блажег и хуманијег односа према малолетним делинквентима.

6. *Criminal Justice Act* из 1991. године, између осталог, мења назив *Juvenile Courts* у *Youth Courts*, ојачана је сарадња између полиције, служби за пробацију и локалних центара за социјални рад, као и положај ових органа у функцији сервиса судова за малолетнике. Овим актом је уведено разликовање малолетника на две категорије –

²² Официјални назив за *Community service order* од 2001 до 2005. године је *Community punishment order*, а за *Probation order* – *Community rehabilitation order*.

²³ Институције затвореног типа у којима малолетници издржавају санкције лишења слободе. Налазе се под управом органа надлежних за затворске институције.

²⁴ J. Muncie, G. Hughes, „Modes of Youth Governance: Political Rationalities, Criminalization and Resistance“, *Youth Justice: Critical Readings* (ed. J. Muncie, G. Hughes, E. Mclaughlin), Sage Publications, London 2002, 1–16.

²⁵ H. Hendrich, „Histories of Youth Crime and Justice“, *Youth Crime and Justice* (ed. B. Goldson, J. Muncie), Sage Publications, London 2006, 12–13.

²⁶ B. Goldson, J. Muncie, 141.

children, узраста од 10 до 13 година и *young offenders (persons)*, узраста од 14 до 17 година, а уводи се и категорија млађих пунолетних лица – *young adult offenders*, узраста од 18 до 20 година. Заводске мере су редуковане у погледу трајања на 12 месеци, а предвиђен је и надзор над малолетницима по изласку из институција. Сматра се да је овај правни акт потврдио доминацију правосудног (*justice*) модела у третирању малолетних преступника.²⁷

7. *Criminal Justice and Public Order Act* из 1994. године означава даље јачање *justice modela*, односно неокорекционализма као његове посебне форме. Под утицајем пораста криминалитета, и то у форми тешких кривичних дела извршених од стране веома младих особа (случај који је посебно потресао Британску јавност било је убиство дечака од две године, које су 1993. у Ливерпулу извршила двојица десетогодишњака), али и под јаким притиском јавног мњења, у Енглеској и Велсу генерално долази до јачања репресивног приступа у сузбијању малолетничког криминалитета, посебно за теже деликте. Изјава премијера Џона Мејџора (*John Major*) да је дошло време да се мало више примењују казне, а мало мање показује „разумевање“ за малолетне делинквенте,²⁸ и порука министра унутрашњих послова да затворске казне ипак делују (*prison works*), да оне штите друштво од убица и силоватеља и утичу да потенцијални учиниоци „два пута размисле“ да ли ће учинити кривично дело, представљају артикулацију готово општег расположења да се у целини заштри казнена политика.²⁹

Criminal Justice and Public Order Act је снизио старосну границу са 14 на 10 година старости за примену казне затвора неодређеног трајања у случајевима извршења најтежих кривичних дела (не само за кривична дела убиства, већ и за силовање, деликте са елементима насиља и друго). За малолетнике узраста од 15 до 17 година, трајање санкција које се извршавају у заводима за малолетнике (*Young Offender Institutions*) повећано је са 12 на 24 месеца. Овим правним актом је уведена нова санкција лишења слободе за малолетнике – *secure training order*, која је релативно неодређеног трајања са максимумом од 24 месеца³⁰ и извршава се у *Secure Training Centres*.³¹ Санкција је предвиђена за оне малолетне делинквенте који су три

²⁷ T. Newburn., 647.

²⁸ B. Goldson, 142.

²⁹ T. Newburn, 649.

³⁰ B. Goldson, 143.

³¹ Они представљају институције затвореног типа у којима санкције лишења слободе издржавају малолетници узраста од 12 до 15 година и малолетнице узраста од 12 до 17 година. Посебно их карактерише околност да су под приватном управом, уз надзор и контролу надлежних државних органа.

пута извршили кривична дела за која је прописана казна затвора и који показују истрајност у криминалном понашању.

Наведене санкције су биле разлог за упозорење које је Енглеској и Велсу упућено од стране посебне комисије Комитета УН за права детета, у коме се детаљно наводи које препоруке међународних докумената се крше правним актом из 1994. године. У извештају је критикована ниска старосна граница за кривичну одговорност малолетника, могућност примене санкције *secure training order* у раном узрасту од 12 до 14 година и то на унапред неодређено време, као и да су режим и услови у институцијама у којима су смештени малолетни делинквенти готово идентичан затворском режиму.³²

Заоштравање казнене политике према малолетницима, које се означава и термином *Populist Punitiveness* и *New Punitiveness*, уживало је подршку не само тада владајућих конзервативаца, него и опозиционих лабуриста.³³

8. *Crime and Disorder Act* из 1998. године донет у време прве лабуристичке владе, извршио је значајне реформе у области санкција за малолетнике у правцу поштравања казнене политике. За малолетнике узраста од 12–14 година укинута је санкција *secure training order* и замењена санкцијом *detention and training order*,³⁴ која се изриче за период од 4, 6, 8, 10, 12, 18 или 24 месеца. Половина ове санкције се извршава у казненој установи, а половина у оквиру институција локалне заједнице уз ригорозан надзор. Суд према потреби може да продужи период боравка малолетника у казненој установи и после половине издржане мере, ако процени да је то целисходно с обзиром на незадовољавајуће резултате постигнуте у прогресу малолетника.

Овим актом суд је добио право да изриче санкције којима се малолетник лишава слободе и учиниоцима узраста од 12 до 17 година и то за лакше деликте као што су: крађе по продавницама, цепарење, оштећење туђе имовине и сл., када су деликти извршени у поврату, по принципу *three strikes and you are out*. Оваква казнена

³² *Juvenile Justice „The Unwanted Child“ of State Responsibilities, An analysis and commentary on issues of Juvenile Justice in the Concluding Observations of the UN Committee on the Rights of the Child 1993 2000*, 36 37.

³³ Почетком 90 тих година Тони Блер је кроз слоган *Tough on Crime and Tough on the Causes of Crime* изразио основ стратегије лабуриста на плану сузбијања криминалитета. У литератури се наводи да је по повратку из САД, Блер пред крај владавине конзервативаца, угледајући се на Била Клинтона, у предизборну стратегију укључио и проблем сузбијања малолетничког криминалитета. Лабуристи су по доласку на власт стратегију на овоме плану изнели у документу под називом *No More Excuses: A New Approach to Tackling Youth Crime in England and Wales*, што се сматра паралелом са политиком *Zero Tolerance* у САД. Вид. В. Goldson, 140 143.

³⁴ Ова санкција се примењује на малолетнике узраста од 12 до 18 година.

политика оцењује се од појединих аутора као „рецепт за неправду“ и указује се на неколико њених основних негативних ефеката: малолетници од боравка у затворским и заводским институцијама трпе велику штету; сви показатељи указују на мале ефекте ових санкција на превентивном плану; експанзија заводских санкција представља огроман буџетски терет за државу, односно за пореске обвезнике.³⁵

Када је реч о екстензивној примени заводских мера и стању у институцијама за малолетне делинквенте, забринутост нису изнели само чланови међународних комисија, већ се и на домаћем терену изражавало негодовање. Тако је шеф инспектората за затворске институције 1999. године стање у појединим малолетничким затворима и заводима описао као „непримерено за цивилизовану државу“, а наводи се и критика коју је 2002. године изрекао *R. Morgan*, бивши директор *Youth Justice Board*-а, да се у Енглеској и Велсу према малолетним делинквентима води политика „катапултирања“ у заводске институције, које су постале толико пребукиране, да у њима нема услова ни шансе за истинску рехабилитацију малолетних делинквената, али су зато велике шансе за њихову још дубљу криминализацију.³⁶

Овим актом су извршене и промене на плану санкција и мера предвиђених за случајеве извршења лакших кривичних дела од стране примарних малолетних учинилаца.

9. *Criminal Justice and Police Act* из 2001. године је делимично ублажио казнену политику тиме што је искључена примена казне лишења слободe у случајевима када малолетник у поврату изврши лакша кривичних дела као што су крађе у продавницама, ситне крађе, оштећење имовине, и др. Међутим, критика је управљена на одредбе

³⁵ Ревизорска комисија је у извештају за 2003-4 годину навела да боравак једног малолетника у институцијама кошта годишње 50.000 фунти; приватни затвори за малолетнике (*Secure Training Centres*) по једном осуђенику потроше невероватних 164.750 фунти. Према извештају председавајућег *Youth Justice Board* а за Енглеску и Велс, укупна сума која је потрошена на годишњем нивоу за малолетнике осуђене на затворске казне, у 2003-4 години, износила је 293,5 милиона фунти, вид. *B. Goldson*, 144-146. Када се овакве суме имају у виду, није без основа питање које су грађани сиромашног њујоршког кварта Бруклин у једном разговору поставили: да ли новац који се троши на социјалне службе, социјалну помоћ, на затворе који се пуне и становницима нашега кварта, можемо да добијемо и да грађани од тих средстава организују живот и добију посао, уместо што се баве криминалом и завршавају у затворима. Поједини квартави, чак и улице, „коштају“ државу (због боравка у затвору грађана из тих средина), преко милион долара годишње. Постоји једноставна истина – места где сиромашни људи живе, где се троше средства социјалних служби, уједно су и средине из којих се регрутује затвореничка популација, више *V. Stern*, „*The Injustice of Simple Justice*“, *Simple Justice* (ed. *D. Konway*), London 2005, 83, нав. према *B. Goldson*, 151.

³⁶ *M. Cavardino, J. Digam, The Penal System: An Introduction*, Sage Publications, London 2007, 329.

овога акта које омогућавају дуже задржавање у притвору малолетника који чекају суђење и за лакша кривична дела.³⁷

Од 2001. године, уведена је нова, по садржају сложена мера под називом *Intensive Supervision and Surveillance Programmes (ISSPs)*. Примењује се на малолетнике који су у поврату, као и на категорије опаснијих делинквената. Мера обухвата примену интензивног пробациског надзора, укључујући и електронски и телефонски мониторинг, рад у јавном интересу, затим похађање образовних програма и курсева за различите врсте обучавања, који могу да трају до пет сати у току дана.³⁸

II

На основу актуелних одредби које се односе на поступак према малолетним учиниоцима кривичних дела, полиција и тужилаштво (*Crown Prosecution Service – CPS*), имају могућност да примене *мере диверзионог карактера* које спроводи полиција или да *CPS* покрене *процесуирање случаја пред судом*.

За лакша кривична дела, *полиција* има следећа овлашћења:

а) у случају извршења изузетно багателних деликата или недостатка релевантних доказа, *не мора предузети* никакве мере, што практично значи одустанак од даљег процесуирања случаја;

б) може изрећи *неформалну опомену* која се не региструје кроз формални записник и не узима се у обзир у случају да малолетник поново изврши кривично дело;

в) почев од 1998 године, Министарство унутрашњих послова је препоручило да се не изриче ова мера, већ *формално упозорење (reprimand)*, што даје могућност за покретање поступка у случају поврата;

г) полиција је овлашћена и да изрекне меру *последње опомене (final warning)*.

Наведене могућности представљају диверзионе мере чијом применом се случај окончава изван судске процедуре.

У случају да малолетник након примене ових мера настави да врши кривична дела, следи обавезно активирање принцип *three strikes and you are out*, што значи да ће тужилац и за лакши (трећи) деликт покренути поступак пред судом.³⁹

³⁷ B. Goldson, 144.

³⁸ M. Cavadino, J. Dignan, 333.

³⁹ *Ibid.*, 331.

Мере опомене и укора које изриче службеник полиције, најчешће прати и налагање извршавања одређених обавеза, односно оне могу бити комбиноване са условљавањем малолетника на одређено понашање (*conditional caution*). На овај начин се за лакше деликте пружа шанса малолетнику да без озбиљнијих последица превазиђе недопуштено понашање, да оно остане на нивоу епизоде и не прерасте у поврат. Ово је веома важно с обзиром на чињеницу да излагање малолетника судској процедури и изрицање санкција за лакше деликте може да буде „окидач“ за наставак вршења деликата. Да би се то спречило, од значаја је могућност упућивања малолетника на сарадњу са посебним тимовима задуженим за малолетне делинквенте (*Youth Offending Team – YOT*), који налажу малолетнику да се (уз надзор) укључи у одређене програме помоћи и подршке чији је циљ да се спречи поврат код ових лица.⁴⁰ *YOT* су по свом саставу мултиагенцијског карактера и укључују представнике полиције, социјалних и пробацијских служби, локалних образовних и здравствених институција, и др.⁴¹

Када полиција проследи случај *тужиоцу*, постоје следеће могућности:

а) да се *обуставе* даље радње и случај оконча у тој фази, ако нема довољно чврстих доказа, или тужилац процени да је дело таквог карактера, да јавни интерес не захтева да се настави поступак (принцип опортунитета);

б) када тужилац процени да има услова за гоњење малолетника, поступак се по правилу води пред судом за малолетнике (*Youth Court*), који у случајевима да је малолетник признао кривицу и да је први пут оптужен, на основу закона из 2002. године има могућност да изрекне меру *referral order* и упути малолетника да се укључи у *специјалне програме (Youth Offender Panel – YOP)*, у оквиру којих се малолетник обавезује да изврши репарацију или друго намирење жртве, да се укључи у програме рехабилитације, третмане за превазилажење проблема у понашању, и сл. Малолетник прихвата „уговор“ на основу кога се обавезује да ће испуњавати налоге суда у току трајања мере. Извршење мере је под надзором *Youth Offending*

⁴⁰ A. Ashworth, *Principles of Criminal Law*, Oxford University Press, Oxford 2006, 10.

⁴¹ Њима руководе менаџери који су најчешће представници социјалних служби. Примаран задатак је да пошто утврде најзначајније узроке делинквентног понашања малолетника, одреде програм који је најадекватнији за конкретан случај с аспекта постизања позитивних резултата рехабилитације малолетника. Програми, када је то оправдано, укључују и елементе ресторативног карактера који обухватају намирење, извињење, или друге целисходне облике задовољења интереса жртве, вид. M. Cavadino, J. Dignan, *The Penal System: An Introduction*, Sage Publications, London 2007, 321-322.

Team – YOT и може да траје од 3 до 12 месеци. У случају да малолетник не поштује обавезе, излаже се могућности поновног извођења пред суд и изрицања строже санкције;

в) суд за малолетнике има могућност да изрекне *санкције заводског карактера (Detention and Training Order)*, *меру рада у јавном интересу, новчану казну и компензацију жртве* односно да примени *Intensive Supervision and Surveillance Programmes (ISSPs)*;

г) *Crime and Disorder Act* из 1998. године установљава могућност изрицања одређених мера којима се *родитељима малолетника намећу одређене обавезе*. Тако, на пример, родитељи се обавезују да у периоду до три месеца посећују програме саветодавног карактера,⁴² затим, може им се наложити да у периоду до 12 месеци врше појачан надзор над малолетником који обухвата контролу да ли малолетник похађа школу, у каквом се друштву креће, која места посећује, и сл. Све наведене мере могу бити изречене и од стране *Crown Court*-а.

У случају оптужбе за (нај)тежа кривична дела, поступак се води пред судом за пунолетна лица (*Crown Court*). Када је реч о малолетним учиниоцима кривичног дела убиства, њима се изричу дуготрајне казне затвора у неодређеном трајању. За друга тешка кривична дела, изречене казне затвора су одређеног трајања и максимум је једнак ономе који је прописан за пунолетне учиниоце.

Малолетници санкције лишења слободе издржавају у институцијама обухваћеним заједничким називом *Juvenile Secure Estate*, у које спадају *Young Offenders Institutions, Training Centres* и *Childrens Homes*.⁴³

III

Малолетничко кривично право Енглеске и Велса (и генерално англосаксонски систем у овој области) првенствено посматрамо као значајан извор идеја које су инспирисале савремена законодав-

⁴² Родитељима чија деца су учинила кривично дело може бити издат налог (*Parenting order*), којим се обавезују да одређено време у току недеље, посећују саветовалишта како би превазишли проблеме који се негативно одражавају на њихову децу. Извештај о раду *YOT* тимова указује да у многим случајевима није примењиван овакав налог услед одсуства воље код родитеља да посећују саветовалишта. S. Field, "Practice Cultures and New Youth Justice in England and Wales", *British Journal of Criminology* 47/2007, 314.

⁴³ Приказ сачињен на основу M. Cavadino, J. Dignan, 329–334. Ови аутори наводе да постоји идеја да се у сузбијању малолетничког криминалитета реafirмишу неки аспекти санкције која је по узору на САД примењивана одређено време и у Енглеској и Велсу *boot camps*, 334.

ства и укупну политику сузбијања малолетничког криминалитета у значајном броју модерних држава. То је концепт који је базично и примарно оријентисан ка прагматизму и социјалном утилитаризму. Генерално, то је флексибилан систем отворен за иновације, па је у том смислу умногоме био авангарда: када је реч о увођењу алтернативних санкција и мера које су данас прихваћене у свим модерним системима; у указивању на значај вођења политике друштвене инклузије малолетних делинквената као једино исправне стратегије која за малолетнике осуђене на институционалне санкције започиње још у току трајања мере, а наставља се кроз институционализоване и разноврсне облике постпеналне подршке; у укључивање у подршку малолетним делинквентима поред образовних и здравствених институција и институција цивилног друштва; у развоју пробацијских и социјалних служби и јачању њихове улоге у сузбијању малолетничке делинквенције; у ресторативним механизмима задовољења интереса жртве; у мултиагенцијском приступу какав постоји, на пример, код тимова за рад са малолетним делинквентима (*YOT*); у иновацијама на плану комбиновања више санкција и мера према индивидуалним потребама малолетника, и др.

Посебно значајним сматрамо праксу у Енглеској и Велсу да се о погрешним решењима, некритичком прихватању решења из других система (посебно из САД), некритичком посезању за репресивним методама говори отворено и аргументовано, као и да се критикује уплив политичких интереса и дневно-политичких калкулација у област сузбијања малолетничког криминалитета. То би могао бити добар пример и нашем законодавцу. Осцилирање клатна између *welfare* и *justice* модела третирања малолетника, као и разлози који су условљавали његово померање на једну или другу страну, могу бити од користи приликом будућих расправа о политици кажњавања малолетника које су неминовне.

Dr. Ljiljana Radulović

Associate Professor

University of Belgrade Faculty of Law

JUVENILE JUSTICE IN ENGLAND AND WALES BETWEEN
THE „ETHOS OF CARE AND PROTECTION“ AND THE
„ETHOS OF RESPONSIBILITY AND PUNISHMENT“

Summary

This article evolves around the lines of the most important normative solutions and policy of preventing and combating juvenile delinquency in England and Wales.

The legal system of England and Wales has created some of the most important innovations in the treatment of juvenile delinquents, such as the establishment of the reforming and industrial schools, special courts for juveniles, probational and social services specialized for the work with the juvenile delinquents, alternative measures and sanctions, and a new concept of victim compensation, as well as the versatile teams oriented towards the work with juvenile delinquents.

Simultaneously, the same legal system shows signs of a constant repressive approach, particularly apparent in the field of application of institutional sanctions. This is why some academics hold that there is a striking affinity towards prison institutions in England and Wales, making it one of the most repressive systems of juvenile justice in Europe.

Key words: *Juvenile Criminal Law. – Welfare model. – Justice model. – Neocorrectionalism. – Institutional Sentencing Measures.*